

P R O
SEX. ROSCIO AMERINO.

O R A T I O II.

A R G U M E N T U M .

CUM pater Sex. Roscii, pro quo habetur hæc oratio, noctu rediens e cœna occisus esset, Erucius filium accusavit patricidii, impellente Chryfogono Syllæ liberto. Impellebat autem maxime per duos Roscios, Capironem, & Magnum, veteres Romani occisi inimicos, in quos Cicero hujus cædis suspensionem confert. Itaque non tam hæc defensio dici debet, quam artificiosissima accusatio. Ea porro erat Chryfogono causa perdendi filii, ut ruto possideret patris bona iniquissime proscrip̄ta, minimoque empta. Prima hæc causa publica est, quam Cicero egit annos natus 27. ut ostendit Gellius lib. 15. cap. 28. L. Syllæ iterum, & Q. Metello Coss. anno U. C. 673. Acta est in foro ad tribunal Fannii prætoris, & quæstoris inter sicarios, assidentibus judicibus ex ordine Senatorio, qui solus hoc tempore judicabat.

Genus orationis judiciale est. Status conjecturalis: Utrum Sex. Roscius patrem occiderit.

Partes quinque sunt, exordium, narratio, partitio, confirmatio, & peroratio, seu amplificatio. FACCIOLATUS.

Vide, quæ argumento Orationis pro Quirio subjuncta sunt.

I. REDO ego vos, Judices, mirari, quid sit, quod, cum tot summi oratores, hominesque nobilissimi sedeant, ego potissimum surrexerim, qui neque ætate, neque ingenio, neque auctoritate sim cum iis, qui sedeant, comparandus. Omnes enim hi, quos videtis adesse in hac causa, injuriam novo scelere constatam putant oportere

1. *Sedeant*] Sedebant advocati Roscii, ut ei præsentia faverent, non eloquentia.

re defendi: defendere ipsi propter iniquitatem temporum non audent. Ita fit, ut adfint, propterea quod officium sequuntur: taceant autem idcirco, quia periculum metuunt. Quid ergo? audacissimus ego ex omnibus? Minime. At tanto officiosior, quam cæteri? Ne istius quidem laudis ita sum cupidus, ut aliis eam præreptam velim. Quæ me igitur res præter cæteros impulit, ut causam Sex. Roscii reciperem? Quia, si quis istorum dixisset, quos videtis adesse, in quibus summa auctoritas est, atque amplitudo; si verbum de republica fecisset, id quod in hac causa fieri necesse est: multa plura dixisse, quam dixisset, putaretur. Ego etiam si omnia, quæ dicenda sunt, libere dixerem, nequaquam tamen similiter oratio mea exire, atque in vulgus emanare poterit. Deinde, quod cæterorum neque dictum obscurum potest esse, propter nobilitatem & amplitudinem: neque temere dicto concedi, propter ætatem & prudentiam: ego si quid liberius dixerem, vel occultum esse propterea quod nondum ad rempublicam accessi, vel ignosci adolescentiæ meæ poterit: tamen non modo ignoscendi ratio, verum etiam cognoscendi consuetudo jam de civitate sublata est.

Accedit illa quoque causa, quod a cæteris forsitan ita petitum sit, ut dicerent, ut utrumvis salvo officio se facere posse arbitrarentur. A me autem ii contenderunt, qui apud me & amicitia, & beneficiis, & dignitate plurimum possunt: quorum ego neque benevolentiam erga me ignorare, nec auctoritatem aspernari, nec voluntatem negligere debeam.

II. His de causis ego huic causæ patronus extiti, non electus unus, qui maximo ingenio, sed relictus ex omnibus, qui minimo periculo possem dicere: neque uti fati firmo præsidio defensus Sex. Roscius, verum uti ne omnino desertus

2. *Defendi*] Propulsari.

3. *Periculosa*] Metuunt sibi a Chryfogono Syllæ liberto, qui totam hanc accusationem intraxit, ut Sex. Roscium perdat. Huc referenda sunt verba illa, propter iniquitatem temporum; quibus scilicet Sylla & Syllani impotenter dominantur.

4. *Plura*] Aliqui referunt ad Syllam multa plura ad invidiam constandam.

5. *Cognoscendi*] Quia ea tempestate non solum non ignoscatur erroribus, sed sensu etiam, incognita causa, homines puniebantur. Id præsertim ad Syllanas proscriptiones referendum est. Est autem cognoscere, audire aliquem in judicio. Videtur imitatus Terentianum illud in Euncho, prol. 4. *Equum est vos cognoscere, atque ignoscere.*

6. *Utrumvis*] Vel dicere, vel tacere.

esser. Forſitan quaratis, qui iſte terror ſit, & quæ tanta formido, quæ tor, ac tales viros impediât, quo minus pro capite, & fortunis alterius, quemadmodum conſueverunt, cauſam velint dicere. Quod adhuc vos ignorare non mirum eſt, propterea quod conſulto ab accuſatoribus, ejus rei, quæ conſtat hoc judicium, mentio facta non eſt.

Quæ res ea eſt? bona patris hujusce Sex. Roſcii, quæ ſunt ſexagies ⁷: quæ de viro fortiſſimo, & clarifſimo, L. Sylla, quem honoris cauſa nomino, duobus millibus nummum ſe dicit emiſſe ⁸ adoleſcens vel potentiſſimus hoc tempore noſtræ civitatis; L. Cornelius Chryſogonus. Iſta a vobis, Judices, hoc poſtulat ⁹, ut, quoniam in alienam pecuniam tam plenam, atque præclaram, nullo jure invaſerit; quoniamque ei pecuniæ vita Sex. Roſcii obſtare, atque officere videatur; de leatis ex animo ſuo ſuſpicionem omnem, metumque tollatis. Seſe, hoc incolumi, non arbitratur hujus innocentis patrimonium tam amplum & copioſum poſſe obtinere: damnato & ejeſto ¹⁰, ſperat ſe poſſe, quod adeptus eſt per ſcelus, id per luxuriam effundere atque conſumere. Hunc ſibi ex animo ſcrupulum, qui ſe dies nocteſque ſtimulat ac pungit, ut evelletis, poſtulat: ut ad hanc ſuam prædam, tam nefariam, adjuutores vos profiteamini. Si vobis æqua & honeſta poſtulatione videtur, Judices: ego contra brevem poſtulationem aſſerō, & (quomodo mihi perſuadeo) aliquanto æquiorẽ.

III. Primum a Chryſogono peto, ut pecunia, fortunique noſtris contentus ſit, ſanguinem & vitam ne petat: deinde a vobis, Judices, ut audacium ſcleri reſiſtatis, innocentium calamitatem levetis, & in cauſa Sex. Roſcii, periculum, quod in omnes intenditur, propulſetis.

Quod ſi aut cauſa criminis, aut facti ſuſpicio, aut quælibet denique vel minima res reperietur, quamobrem videantur illi nonnihil tamen in deferendo nomine ſecuti; poſtremo, ſi præ-

⁷ Quæ ſunt ſexagies] Sexagies centenis millibus H-S.
⁸ Dicit emiſſe] Aſebat Chryſogonus, ſe emiſſe ſub hæta bona Sex. Roſcii interfeſti, quod ejus nomen eſſet in tabula profiri-

ptorum.
⁹ Hoc poſtulat] Non hoc quidem libere, & aperte poſtulat, ſed per hanc accuſationem poſtulare videbatur.
¹⁰ Ejeſto] In exilium.

præter eam prædam, quam dixi, quidquam aliud cauſa inveneritis: non recuſamus, quin illorum libidini Sex. Roſcii vita dedatur. Sin aliud agitur nihil, niſi, ut iis ne quid deſit, quibus ſatis nihil eſt: ſi hoc ſolum hoc tempore pugnatur, ut ad illam opimam, præclaramque prædam damnatio Sex. Roſcii, velut cumulus, accedat: nonne cum multa indigna, tum vel hoc indigniſſimum eſt, vos idoneos habitos, per quorum ſententias, juſque jurandum id aſſequantur, quod antea ipſi ſcelere & ferro aſſequi conſueverunt? Qui ex civitate in ſenatum propter dignitatem, ex ſenatu in hoc conſilium delecti eſtis propter ſeveritatem, ab his hoc poſtulare? homines ſicarios, atque gladiatores, non modo ut ſupplicia vitent, quæ a vobis pro maleficiis ſuis metuere atque horrere debent, verum etiam ut ſpoliis Sex. Roſcii hoc judicio ornati auſtisque diſcedant?

IV. His de rebus tantis, tamque atrocibus, neque ſatis me commode dicere, neque ſatis graviter conqueri, neque ſatis libere vociferari poſſe intelligo. Nam commoditati ingenium, gravitati ætas, libertati tempora ſunt impedimento. Huc accedit ſummus timor, quem mihi natura, pudorque meus attribuit, & veſtra dignitas, & vis adverſariorum, & Sex. Roſcii pericula. Quapropter vos oro, atque obſecro, Judices, ut attente, bonaque cum venia verba mea audiat. Fide, ſapientiaque veſtra fretus, plus oneris ſuſtuli, quam ferre me poſſe intelligo. Hoc onus ſi vos aliqua ex parte allevabitis, feram, ut potero, ſtudio, & induſtria, Judices. Sin a vobis (id quod non ſpero) deſerat; tamen animo non deſciam, & id, quod ſuſcepi, quoad potero, perferam. Quod ſi perferre non potero; opprimi me onere officii malo, quam id, quod mihi cum fide ſemel impoſitum eſt, aut propter perſidiam abjicere, aut propter infirmitatem animi deponere. Te quoque magnopere, M. Fanni, quaſo, ut, qualem te jam antea populo Romano præbuiſti, cum huic idem quaſtioni judex præſeſſes, talem te & nobis, & populo Romano hoc tempore impertias.

Tom. IV.
¹¹ Hoc poſtulare] Inſinitivus hic ſervit indignationi. Ipſe per ſe conſtat, nec ab alio verbo pendet.

V. Quanta multitudo hominum convenerit ad hoc iudicium, vides: quæ sit omnium mortalium expectatio, quæ cupiditas, ut acria, ac severa iudicia fiant, intelligis. Longo intervallo ¹² iudicium inter ficiarios ¹³ hoc primum committitur, cum interea cædes indignissimæ, maximæque factæ sint. Omnes hanc questionem, te prætoris, de manifestis maleficiis, quotidianoque sanguine haud remissius sperant futuram ¹⁴.

Qua vociferatione ¹⁵ in cæteris iudiciis accusatores uti consueverunt, ea nos hoc tempore utimur, qui causam dicimus. Petimus abs te, M. Fanni, a vobisque, Iudices, ut quam acerrime maleficia vindicetis: ut quam fortissime hominibus audacissimis resistatis: ut hoc cogitetis, nisi in hac causa, qui vester animus sit, ostendatis, eo prorumpere hominum cupiditatem, & scelus, & audaciam, ut non modo clam, verum etiam hic in foro, ante tribunal tuum, M. Fanni, ante pedes vestros, Iudices, inter ipsa subfellia cædes futuræ sint. Etenim quid aliud hoc iudicio tentatur, nisi ut id fieri liceat? Accusant ii, qui in fortunas hujus invaserunt: causam dicit is, cui, præter calamitatem, nihil reliquerunt. Accusant ii, quibus occidi patrem Sex. Roscii, bono fuit: causam dicit is, cui non modo luctum mors patris atulit, verum etiam egestatem. Accusant ii, qui hunc ipsum jugulare summe cupierunt: causam dicit is, qui etiam ad hoc ipsum iudicium cum præsidio venit, ne hic ibidem ante oculos vestros trucidetur. Denique accusant ii, quos populus poscit ¹⁶: causam dicit is, qui unus relictus ¹⁷ ex illorum nefaria cæde restat.

Atque ut facilius intelligere possitis, Iudices, ea, quæ facta sunt, indigniora esse, quam hæc sunt, quæ dicimus: ab ini-

¹² Longo intervallo] Quia bello civili Syllano intermissa fuerant iudicia de ficiariis, ut victores impune occiderent, quos libaverat.

¹³ Inter ficiarios] De ficiariis. Formula juris est, quæ adhibetur etiam cap. 32.

¹⁴ Futuram] Horomanus mallet futurum ea loquendi forma, quam Gellius probat lib.

1. cap. 7.

¹⁵ Quæ vociferatione] Quam severitatem in aliis causis accusatores postulare solent, eam nos defendentes in hac causa postulamus.

¹⁶ Quos populus poscit] Ad penam propter multa in omnes scelera commissa.

¹⁷ Unus relictus] Unicus occisi Roscii filius.

nitio; res quemadmodum gesta sit, vobis exponemus: quo facilius & hujus hominis innocentissimi miseria, & illorum audaciam cognoscere possitis, & reipublica calamitatem.

VI. Sex. Roscius, pater hujusce, municeps Amerinus, fuit cum genere, & nobilitate, & pecunia, non modo sui municipii, verum etiam ejus vicinitatis facile primus, tum gratia atque hospitii ¹⁸ florens hominum nobilissimorum. Nam cum Metellis, Serviliis, Scipionibus erat ei non modo hospitium, verum etiam domesticus usus & consuetudo: quas (ut æquum est) familias, honestatis, amplitudinisque gratia nomino. Itaque ex suis omnibus commodis hoc solum filio reliquit. Nam patrimonium domesticæ prædones ¹⁹ vi ereptum possident: fama & vita innocentis ab hospitibus amicisque paternis defenditur.

Hic cum omni tempore nobilitatis fautor fuisset, tum hoc tumultu proximo, cum omnium nobilium dignitas & salus in discrimen veniret, præter cæteros in ea vicinitate eam partem, causamque opera, studio, auctoritate defendit. Etenim rectum putabat, pro eorum honestate se pugnare, propter quos ipse honestissimus inter suos numerabatur. Posteaquam victoria constituta est, ab armisque recessimus: cum prosciberentur ²⁰ homines, atque ex omni regione caperentur ii, qui adversarii fuisse putabantur: erat ille Romæ frequens; atque in foro, & in ore omnium quotidie versabatur: magis ut exultare victoria nobilitatis videretur, quam timere, ne quid ex ea calamitatis sibi accideret.

Erant ei veteres inimicitia cum duobus Rosciis Amerinis, quorum alterum sedere in accusatorum subfelliis video; alterum tria hujusce prædia possidere audio. Quas inimicitias si tam cavere potuisset, quam metuere solebat, viveret. Neque enim, Iudices, injuria metuebat. Nam duo isti sunt T. Ros-

¹⁸ Hospitii] Solebant cives Romani necessitudinem hospitii cum exteris hominibus contrahere, ut & ipsi eos Romam advenientes domi suæ exciperent, & iter facientes per provincias, haberent apud quos diversarentur.

¹⁹ Domesticæ prædones] Duo Roscii, Capito & Magnus, de quibus infra, una cum Chrysogono.

²⁰ Prosciberentur] A Sylla victore, qui tabulam in foro fixerat, in qua plurimorum nomina scripta erant, ut ad eadem quærentur, eorumque bona sub hasta venderentur.

scii (quorum alteri Capitoni cognomen est : iste , qui adest , Magnus vocatur) homines ejusmodi : alter plurimarum palmarum ²¹ vetus ac nobilis gladiator habetur : hic autem nuper se ad eum lanistam ²² contulit ; qui , cum ante hanc pugnam tiro esset scientia , facile ipsum magistrum scelere audaciaque superavit .

VII. Nam cum hic Sex. Roscius esset Ameria , T. autem iste Roscius Romæ : cum hic filius assiduus in prædiis esset , cumque se voluntate patris rei familiari , vitæque rusticæ dedisset : iste autem frequens Romæ esset : occiditur ad balneas Palatinas ²³ , rediens a cœna Sex. Roscius . Spero ex hoc ipso non esse obscurum , ad quem suspicio maleficii pertineat . Verum id , quod adhuc est suspiciosum , nisi periculum res ipsa fecerit , hunc affinem culpæ judicatote .

Occiso Sex. Roscio , primus Ameriam nunciat Mallius Glaucius quidam , homo tenuis , libertinus , cliens & familiaris istius T. Roscii : & nunciat domum , non filii , sed T. Capitonis , inimici : & , cum post horam primam noctis occisus esset , primo diluculo nuncius hic Ameriam venit . Decem horis nocturnis sex & quinquaginta millia passuum cisis ²⁴ pervolavit ; non modo ut exoptatum inimico nuntium primus afferret , sed etiam cruorem inimici , quam recentissimum , telumque paulo ante e corpore extractum ostenderet .

Quatriduo , quo hæc gesta sunt , res ad Chrysogonum in castra L. Syllæ Volaterras defertur : magnitudo pecuniæ demonstratur : bonitas prædiorum ; nam fundos decem & tres reliquit , qui Tiberim fere omnes tangunt : hujus inopia & solitudo commemoratur . Demonstrant , cum pater hujusce , Sex. Roscius , homo tam splendidus , & gratiofus , nullo negotio sit occisus , perfacile hunc hominem , incautum , & rusticum , & Romæ ignotum , de medio tolli posse . Ad eam rem operam suam pollicentur . Ne diutius vos teneam , Judices , societas coitur .

VIII. Cum

ronem , quem per translationem appellat lanistam , hoc est , ludi gladiatorii magistrum .

²³ Palatinas] Quæ erant in colle Palatino .

²⁴ Cisis] Cissum , vehiculi genus velocissimi .

VIII. Cum jam proscritionis mentio nulla fieret , & cum etiam qui antea metuerant , redirent , ac jam defunctos sese periculis arbitrarentur ²⁵ : hominis studiosissimi nobilitatis maniceps fit ²⁶ Chrysogonus . Tria prædia vel nobilissima Capitonii propria traduntur , quæ hodie possidet : in reliquis omnes fortunas iste T. Roscius nomine Chrysogoni , quemadmodum ipse dicit , impetum facit . Hæc bona sexagies H-S emuntur duobus millibus nummum . Hæc omnia , Judices , imprudente L. Sylla ²⁷ facta esse certe scio . Neque enim mirum , cum eodem tempore & ea , quæ præterita sunt , & ea , quæ videntur instare , præparet ²⁸ : cum & pacis constituendæ rationem , & belli gerendi potestatem solus habeat ; cum omnes in unum spectent , unus omnia gubernet ; cum tot tantisque negotiis distentus sit , ut respirare libere non possit ; si aliquid non animadvertat : cum præsertim tam multi occupationem ejus observent , tempusque aucupentur , ut , simul atque ille despexerit ²⁹ , aliquid hujuscemodi moliantur . Huc accedit , quod quamvis ille felix ³⁰ sit , sicut est : tamen in tanta felicitate nemo potest esse in magna familia , qui neminem , neque servum , neque libertum improbum habeat .

Interea iste T. Roscius , vir optimus , procurator Chrysogoni , Ameriam venit : in prædia hujus invadit : hunc miserum luctu perditum , qui nondum etiam omnia paterno feneri justa solvisset , nudum ejicit domo , atque focus patriis , diisque penatibus præcipitem , Judices , exturbat : ipse amplissimæ pecuniæ fit dominus . Qui in sua re fuisset egentissimus , erat (ut fit) insolens in aliena . Multa palam domum suam auferebat : plura clam de medio removebat : non pauca suis adju-

²⁵ Arbitrarentur] Huc addenda videntur verba hæc ex Sospitro , & Diomedæ , nomen refertur in tabulis Sex. Roscii hominis , &c. Ita censent Hotomanus , Lipsius , & Grævius .

²⁶ Maniceps fit] Emit sub hasta ejus bona tanquam hominis proscripti . Dicitur autem maniceps , hoc est sceler , quia manu sublata , ea bona nomine suo emit . Maniceps , quia videtur quasi manu capere .

²⁷ Imprudente L. Sylla] Non animadvertente .

²⁸ Præparet] Verbum hoc refertur ad futura , & ad præterita , per figuram (&c.) nec eorum (Lambini) probanda est conjectura , qui primum membrum ita legunt , & ea , quæ præterita sunt , reputet , vel reparet .

²⁹ Despexerit] Quasi deorsum adpexerit , demiserit oculos , non fuerit attentus .

³⁰ Felix] Sylla felix cognomento dictus est . Vide Plin. lib. 7. cap. 43 .

adjutoribus large effusaque donabat: reliqua, constituta autione, vendebat.

IX. Quod Amerinis usque eo visum est indignum, ut urbe tota fletus, gemitusque fieret. Etenim multa simul ante oculos versabantur: mors hominis florentissimi, Sex. Roscii, crudelissima: filii autem ejus egestas indignissima; cui de tanto patrimonio prædo iste nefarius ne iter quidem ad sepulcrum³¹ patrium reliquisset: bonorum emptio flagitiosa, flagitiosa possessio, furta, rapinæ, donationes. Nemo erat, qui non ardere omnia mallet, quam videre in Sex. Roscii, viri optimi atque honestissimi, bonis jactantem se, ac dominantem T. Roscium.

Itaque decurionum decretum statim fit, ut decem-primi³² proficiscantur ad L. Syllam, doceantque eum, qui vir Sex. Roscius fuerit: conquerantur de istorum scelere, & injuriis: orent, ut & illius mortui famam, & filii innocentis fortunæ servatas velit. Atque ipsum decretum, quæso, cognoscite. DECRETUM DECURIONUM. Legati in castra veniunt. Intelligitur, Judices, id, quod jam ante dixi, imprudente L. Sylla, scelera hæc & flagitia fieri. Nam statim Chrysofonus & ipse ad eos accedit, & homines nobiles allegat iis³³, qui peterent, ne ad Syllam adirent, & omnia Chrysofonum, quæ vellent, esse facturum pollicerentur.

Usque adeo autem ille pertinuerat, ut mori mallet, quam de his rebus Syllam doceri. Homines antiqui³⁴, qui ex sua natura cæteros fingerent, cum ille confirmaret, sese nomen Sex. Roscii de tabulis exempturum, prædia vacua filio traditurum: cumque id ita futurum T. Roscius Capito, qui in X. lega-

³¹ Ne iter quidem ad sepulcrum] Nequo mihi persuadere, dictum hoc esse a Cicerone oratore, quod animadvertam, idem repeti in peroratione, cap. 50. Vere igitur dicti existimo, ne iter quidem ad sepulcrum patrium relictum fuisse Roscio, quod jus hoc itineris pertinere ad emptorem fundi, nisi nominatim fuisset exceptum a venditore. In re autem nostra non fuisse exceptum a Roscio, facile vel ex hoc intelligi potest, quod venditio facta est, non nomine Roscii, sed

Syllæ.
³² Decem-primi] Decuriones decem, quorum præcipua fuit auctoritas, ac Diumviris proxima in colonis & municipiis.
³³ Allegat iis] Lambinus legit, allegat ab iis qui peterent, quod allegare alicui latine non dicitur. Est autem allegare privatim mittere, ac de re privata, quemadmodum legere est publice mittere, ac de re publica.
³⁴ Homines antiqui] Antiqua fide, antiquo ingenio, hoc est nimis boni.

legatis erat, appromitteret³⁵, crederent: Ameriam re inorata reverterent. Ac primo rem differre quotidie ac procrastinare illi cœperunt: deinde aliquanto lentius, nihil agere, atque deludere: postremo (id quod facile intellectum est) infidias vitæ hujusce Sex. Roscii parare; neque sese arbitrari posse diutius alienam pecuniam domino incolumi obtinere.

X. Quod is simul atque sensit, de amicorum cognatorumque sententia Romam confugit, & sese ad Cæciliam, Nepotis filiam³⁶, quam honoris causa nomino, contulit, qua pater usus erat plurimum: in qua muliere, Judices, etiam nunc, id quod omnes semper existimaverunt, quasi exempli causa, vestigia antiqui officii remanent. Ea Sex. Roscium inopem, ejectum domo, atque expulsam ex suis bonis, fugientem latronum tela, & minas, recepit domum: hospiti que oppresso jam, desperatoque ab omnibus, opitulata est. Ejus virtute, fide, diligentia factum est, ut hic potius vivus in reos, quam oculis in proscriptos referretur. Nam postquam isti intellexerant, summa diligentia vitam Sex. Roscii custodiri, neque sibi ullam cædis faciendæ potestatem dari: consilium ceperunt plenum sceleris & audaciæ, ut nomen hujus de parricidio deferrent: ut ad eam rem aliquem accusatorem veterem compararent, qui de ea re posset dicere aliquid, in qua re nulla subesset suspicio: denique ut, quoniam crimine non poterant, tempore ipso pugnarent. Ita loqui homines: Quod iudicia tam diu facta non essent, condemnari eum oportere, qui primus in iudicium adductus esset: huic autem patronos propter Chrysofoni gratiam desuturos: de bonorum venditione, & de ista foecietate verbum esse facturum neminem: ipso nomine parricidii, & atrocitate criminis, fore, ut hic nullo negotio tolleretur, cum a nullo defensus esset. Hoc consilio, atque adeo

³⁵ Appromitteret] Appromittere, est pro altero promittere simul cum illo. Itaque Capito simul cum hominibus illis allegatis promittebat, seu potius confirmabat, quod illi promiserant, tanquam seditur.
³⁶ Nepotis filiam] Omnes fere interpretes hic mendam agnoscunt, cum ex iis, quæ

habetur cap. 50, satis constat Cæciliam hanc fuisse Metelli Bæharici filiam, & nepotis fratrem. Verba igitur illa, nepotis filiam, respicienda videntur, aut corrigenda. Quidam putant Cæciliam hanc alterius nepotis filiam fuisse, & Syllæ uxorem, de qua Plutarchus in Sylla.

hac amentia impulsus, quem ipsi, cum cuperent, non poterunt occidere, eum jugulandum vobis tradiderunt.

XI. Quid primum querat? aut unde potissimum, Judices, ordiar? aut quod, aut a quibus auxilium petam? Deorumne immortalium? populine Romani? vestramne, qui summam potestatem habetis, hoc tempore fidem implorem?

Pater occisus nefarie, domus obsessa, ab inimicis bona adempta, possessa, direpta: filii vita infesta, saepe ferro atque insidiis appetita. Quid ab his tot maleficiis sceleris abesse videtur? Tamen hæc aliis nefariis cumulant, atque adaugent: crimen incredibile confingunt: testes in hunc, & accusatores hujuscæ pecunia comparant: hanc conditionem misero ferunt, ut optet, utrum malit cervicem Roscio dare, an insutus in culeum³⁷ per summum dedecus vitam amittere. Patronos huic defuturos putaverunt: desunt. Qui libere dicat, qui cum fide defendat, id quod in hac causa est satis, quoniam quidem suscepi, non deest profecto, Judices.

Et forsitan in suscipienda causa temere impulsus adolescentia fecerim: quoniam quidem semel suscepi, licet, hercules, undique omnes in me terrores, periculaque impendeant omnia, succurram, atque subibo. Certum est, deliberatumque, quæ ad causam pertinere arbitror, omnia non modo dicere, verum etiam libenter, audacter, libereque dicere. Nulla res tanta existat, Judices, ut possit vim mihi majorem adhibere metus, quam fides. Etenim quis tam dissoluto animo est, qui hæc cum videat, tacere, ac negligere possit? Patrem meum, cum proscriptus non esset, jugulastis: occisum in proscriptorum numerum retulistis: me domo mea per vim expulistis: patrimonium meum possidetis. Quid vultis amplius? etiamne ad subellia cum ferro atque telis venistis, ut hic aut juguletis, aut condemnetis Sex. Roscium?

XII. Hominem longe audacissimum nuper habuimus in civitate C. Fimbriam, &, quod inter omnes constat, nisi inter eos, qui ipsi quoque infaniunt, infanissimum. Is cum tra-

³⁷ *An insutus in culeum*] An fateri se in flumen deieci, De hoc supplicii genere patriciam, & idcirco in culeum insui, & vide infra, cap. 25. & 26.

raffet in funere C. Marii, ut Q. Scævola vulneraretur, vir sanctissimus, atque ornatissimus nostræ civitatis: (de cujus laude neque hic locus est, ut multa dicantur, neque plura tamen dici possunt, quam populus Romanus memoria retinet) diem Scævola dixit³⁸, posteaquam comperit, eum posse vivere. Cum ab eo quaereretur, quid tandem accusatus esset eum, quem pro dignitate ne laudare quidem quisquam satis commode posset: ajunt, hominem, (ut erat furiosus) respondisse, *quod non totum telum corpore recepisset*. Quo populus Romanus nihil vidit indignius, nisi ejusdem viri mortem³⁹; quæ tantum potuit, ut omnes cives suos perdidit, & affixerit: quos quia servare per compositionem⁴⁰ volebat, ipse ab iis interemptus est.

Estne hoc illi dicto, atque facto Fimbriæ non simillimum? Accusatis Sex. Roscium: quid ita? Quia de manibus vestris effugit: quia se occidi passus non est. Illud, quia in Scævola factum est, magis indignum videtur: hoc, quia fit a Chryfogono, num est ferendum? Nam, per deos immortales! quid est in hac causa, quod defensionis indigeat? Qui locus ingenium patroni requirit, aut oratoris eloquentiam magnopere desiderat? Totam causam, Judices, explicemus, atque ante oculos expositam consideremus. Ita facillime, quæ res totum judicium contineat, & quibus de rebus nos dicere oporteat, & quid vos sequi conveniat, intelligetis.

XIII. Tres sunt res, quantum ego existimare possum, quæ obstant hoc tempore Sex. Roscio, crimen adversariorum, & audacia, & potentia. Criminis constitutionem accusator Erucius suscepit: audaciæ partes Roscii sibi poposcerunt: Chryfogonus autem, is, qui plurimum potest, potentia pugnat. De hisce omnibus rebus me dicere oportere intelligo. Quid igitur est⁴¹? non eodem modo de omnibus: ideo quod prima illa res ad

Tom. IV.

G

meum

³⁸ *Diem dixit*] Apud populum accusavit. Vide Val. Max. IX. 11.

³⁹ *Ejusdem viri mortem*] Occisus est Scævola in vestibulo ædis Vestæ, opera Damaspippi prætoris, jubente Mario juniore C. Marii filio, qui cum Carbone consul erat. Vide Florum lib. 3. cap. 21.

⁴⁰ *Per compositionem*] Erat enim auctor pacis inter Syllanos & Marianos.

⁴¹ *Quid igitur est*] Hæc verba non videtur Hotomano & Lambino posita loco suo; sed vel collocanda esse post verbum pugnat, vel post imposuit.

meum officium pertinet; duas autem reliquas vobis populus Romanus imposuit. Ego crimen oportet diluam: vos & audacia resistere, & hominum ejusmodi perniciosam atque intollerandam potentiam primo quoque tempore extinguerere, atque opprimere debetis.

Occidisse patrem Sex. Roscius arguitur. Sceleratum, dii immortales! ac nefarium facinus, atque ejusmodi, quo uno maleficio scelera omnia complexa esse videantur. Etenim si (id quod præclare a sapientibus dicitur) vultu⁴² sæpe læditur pietas: quod supplicium satis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipsum, si res postulare, jura divina atque humana cogebant? In hoc tanto, tam atroci, tam singulari maleficio, quod ita raro extitit, ut, si quando auditum sit, portenti ac prodigii simile numeretur, quibus tandem te, G. Eruci, argumentis accusatorem censens uti oportere? nonne & audaciam ejus, qui in crimine vocetur, singularem ostendere; & mores feroces, immanemque naturam; & vitam vitiiis flagitiisque omnibus deditam; & denique omnia ad perniciem profligata atque perdita? Quorum tu nihil in Sex. Roscium, ne obijciendi quidem causa, contulisti.

XIV. Patrem occidit Sex. Roscius. Qui homo? Adolescentulus corruptus, & ab hominibus nequam inductus? Annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet scarius, homo audax, & sæpe in cade versatus? At hoc ab accusatore ne dici quidem audistis. Luxuries igitur hominem nimirum, & æris alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates ad hoc scelus impulerunt. De luxuria purgavit Erucius, cum dixit, hunc ne in convivio quidem ullo fere interfuisse. Nihil autem unquam debuit. Cupiditates porro quæ possunt esse in eo, qui (ut ipse accusator objecit) ruri semper habitavit, & in agro colendo vixerit? quæ vita maxime disjuncta a cupiditate, & cum officio conjuncta.

Quæ res igitur tantum istum furorem Sex. Roscio objecit? Patri, inquit, non placebat. Patri non placebat? Quam ob cau-

⁴² Vultu] Etiam torvo aspectu læditur pietas in parentes.

causam? Necessè est enim eam quoque justam, & magnam, & perspicuam fuisse. Nam, ut illud incredibile est, mortem oblatam esse patri a filio sine plurimis & maximis causis; sic hoc verisimile non est, odio fuisse parenti filium sine causis multis, & magnis, & necessariis. Rursus igitur eodem reverentur, & quæramus, quæ tanta vitia fuerint in unico filio, quare is patri displiceret. At perspicuum est, nullum fuisse. Pater igitur amens, qui odisset eum sine causa, quem procrearet. At is quidem fuit omnium constantissimus. Ergo illud jam perspicuum profecto est, si neque amens pater, neque perditus filius fuerit; neque odii causam patri, neque sceleris filio fuisse.

XV. Nescio, inquit, quæ causa odii fuerit: fuisse odium intelligo: quia antea, cum duos filios haberet, illum alterum, qui mortuus est, secum omni tempore volebat esse; hunc in prædia rustica relegarat. Quod Erucio accidebat in mala nugatoriaque accusatione, idem mihi usvenit in causa optima. Ille, quomodo crimen commentitium confirmaret, non inveniebat: ego, res tam leves qua ratione infirmem ac diluam, reperire non possum.

Quid ais, Eruci? Tot prædia, tam pulchra, tam fructuosa Sex. Roscius filio suo, relegationis, ac supplicii gratia, colenda ac tuenda tradiderat? Quid hoc? Patresfamilias, qui liberos habent, præsertim homines illius ordinis, ex municipiis rusticanis, nonne optatissimum sibi putant esse, filios suos rei familiari maxime servire, & in prædiis colendis operæ plurimum studiique consumere? An amandarat hunc sic, ut esset in agro, ac tantummodo aleretur ad villam? ut commodis omnibus careret? Quid si constat, hunc non modo colendis prædiis præfuisse, sed certis fundis, patre vivo, frui solitum esse? Tamen hæc attentata vita, & rusticana, relegatio atque amandatio appellabitur? Vides, Eruci, quantum distet argumentatio tua ab re ipsa, atque a veritate. Quod consuetudine patres faciunt, id, quasi novum, reprehendis: quod benevolentia fit, id odio factum criminaris: quod honoris causa pater filio suo concessit, id eum supplicii causa fecisse

cisse dicis. Neque hæc tu non intelligis: sed usque eo quid arguas, non habes, ut non modo tibi contra nos dicendum putes, verum etiam contra rerum naturam, contraque consuetudinem hominum, contraque opiniones omnium.

XVI. At enim, cum duos filios haberet, alterum a se non dimittebat, alterum ruri esse patiebatur. Quæso, Eruci, ut hoc in bonam partem accipias. Non enim exprobrandi causa, sed commonendi gratia dicam. Si tibi fortuna non dedit, ut patre certo nascere, ex quo intelligere posses, qui animus patrius in liberos esset: at natura certe dedit, ut humanitatis non parum haberes. Eo accessit studium doctrinæ, ut ne a literis quidem alienus esses. Ecquid tandem tibi videtur (ut ad fabulas veniamus) fenex ille Cæcilianus⁴³ minoris facere Eutychem, filium rusticum, quam illum alterum, Charastratum? (nam, ut opinor, hoc nomine est) alterum in urbe secum honoris causa habere? alterum rus supplicii causa relegasse? Quid ad istas ineptias abis? inquires. Quasi vero mihi difficile sit, quamvis multos nominatim proferre, ne longius abeam, vel tribules, vel vicinos meos, qui suos liberos, quos plurimi faciunt, agricolas assiduos⁴⁴ esse cupiunt. Verum homines notos sumere odiosum est, cum & illud incertum sit, velintne hi sese nominari: & nemo vobis magis notus futurus sit, quam est hic Eutychem: & certe ad rem nihil interfit, utrum hunc ego comicum adolescentem, an aliquem ex agro Vejente nominem. Etenim hæc consista arbitror a poetis esse, ut effectos nostros mores in alienis personis, expressamque imaginem nostræ vitæ quotidianæ videremus. Age nunc, refer animum, sis⁴⁵, ad veritatem, & considera, non modo in Umbria, atque in ea vicinitate, sed in his veteribus municipiis, quæ studia a patribusfamilias maxime laudentur. Jam profecto te intelliges inopia criminum summam laudem Sex. Roscio vitio & culpæ dedisse.

XVII. At non modo hoc patrum voluntate liberi faciunt: sed

⁴³ Cæcilianus] In ductus a Cæcilio poeta in urbe assidue versantur. comico.

⁴⁴ Assiduus] Sic Plautus Trinum. act. 1. ⁴⁵ Sis] Si vis: pertinet autem ad vocem age.

sc. 2. v. 165. urbanus assiduus appellat, qui

sed permultos & ego novi, & (nisi me fallit animus) uniusquisque vestrum, qui & ipsi incensi sunt studio, quod ad agrum colendum attinet: vitamque hanc rusticam, quam tu probro, & crimini putas esse oportere, & honestissimam, & suavissimam esse arbitrantur. Quid censes, hunc ipsum Sex. Roscium, quo studio, & qua intelligentia esse in rusticis rebus? Ut ex his propinquis ejus, hominibus honestissimis, audio, non tu in isto artificio accusatorio callidior es, quam hic in suo. Verum, ut opinor, quoniam ita Chryfogono videtur, qui huic nullum prædium reliquit, & artificium obliviscatur, & studium deponat, licebit. Quod tamen miserum & indignum est, feret tamen æquo animo, Judices, si per vos vitam & famam potest obtinere. Hoc vero est, quod ferri non potest, si & in hanc calamitatem venit propter prædiorum bonitatem & multitudinem: & quod ea studiose coluit, id erit ei maxime fraudi: ut parum miseræ sit, quod aliis coluit, non sibi, nisi etiam, quod omnino coluit, crimini fuerit.

XVIII. Næ tu, Eruci, accusator esses ridiculus, si illis temporibus natus esses, cum ab aratro arcesserentur, qui consules fierent. Etenim, qui præesse agro colendo flagitium putes, profecto illum Atilium, quem sua manu spargentem semen, qui missi erant, convenerunt, hominem turpissimum atque inhonestissimum judicares. At hercule majores nostri longe aliter & de illo, & de cæteris talibus viris existimabant. Itaque ex minima tenuissimaque republica maximam, & florentissimam nobis reliquerunt. Suos enim agros studiose colebant: non alienos cupide appetebant: quibus rebus, & agris, & urbibus, & nationibus, rempublicam, atque hoc imperium & populi Romani nomen auxerunt. Neque ego hæc ego profero, quo conferenda sint cum hisce, de quibus nunc quarimus: sed ut illud intelligatur, cum apud majores nostros summi viri, clarissimique homines, qui omni tempore ad gubernacula rei-publicæ sedere debebant, tamen in agris quoque colendis aliquantum operæ, temporisque consumperint; ignosci oportere ei homini, qui se fateatur esse rusticum, cum ruri assiduus

sem-

semper vixerit : cum præsertim nihil esset , quod aut patri gratius , aut sibi jucundius , aut re vera honestius facere posset .

Odiū igitur acerrimū patris in filium ex hoc , opinor , ostenditur , Eruci , quod hunc ruri esse patiebatur . Numquid est aliud ? Immo vero , inquit , est . Nam istum exheredare in animo habebat . Audio : nunc dicis aliquid , quod ad rem pertineat . Nam illa , opinor , tu quoque concedis levia esse , atque inepta . Convivia cum patre non inibat . Quippe qui ne in oppidum quidem , nisi perraro , veniret . Domum suam istum non fere quisquam vocabat . Nec mirum , qui neque in urbe viveret , neque revocaturus esset ⁴⁶ .

XIX. Verum hæc quoque tu intelligis esse nugatoria . Illud , quod coepimus , videamus ; quo certius argumentum odii reperiri nullo modo potest . Exheredare pater filium cogitabat . Mitto querere , qua de causa : quæro , qui scias . Tametsi te dicere , atque enumerare causas omnes oportebat : & id erat certi accusatoris officium , qui tanti sceleris argueret , explicare omnia vitia atque peccata filii , quibus incensus parens poterit animum inducere , ut naturam ipsam vinceret ; ut amorem illum penitus insitum ejiceret ex animo ; ut denique patrem esse sese oblivisceretur : quæ sine magnis hujusce peccatis accidere potuisse non arbitror .

Verum concedo tibi , ut ea prætereas , quæ , cum taces , nulla esse concedis . Illum quidem voluisse exheredare , certe tu planum facere debes . Quid ergo asfers , quare id factum putemus ? Vere nihil potes dicere . Finge aliquid saltem commode : ut ne plane videaris id facere , quod aperte facis , hujus miseri fortunis , & horum virorum talium dignitati illudere . Exheredare filium voluit : quam ob causam ? Nescio . Exheredavitne ? Non . Quis prohibuit ? Cogitabat ? Cogitabat ? Cui dixit ? Nemini . Quid est aliud , judicio , ac legibus , ac majestate vestra abuti ad quæstum , atque ad libidinem , nisi hoc modo accusare , atque id objicere , quod planum facere non

⁴⁶ Neque revocaturus esset] Hoc est , nempe eum invitabat ad convivia , quia neque & revoco . Martial. lib. 2. ep. 27. Nunquam in urbe vivebat , neque pari reddere poterat . Hoc enim sensu sæpe usurpantur voces , & revoco .

non modo non possis , verum ne coneris quidem ? Nemo nostrum est , Eruci , quin sciat , tibi inimicitias cum Sex. Roscio nullas esse . Vident omnes , qua de causa huic inimicus venias . Sciunt hujusce pecunia te adductum esse . Quid ergo est ? Ita tamen quæstus te cupidum esse oportebat , ut horum exiltimationem , & legem Remmiam ⁴⁷ putares aliquid valere oportere .

XX. Accusatores multos esse in civitate utile est , ut metu contineatur audacia : veruntamen hoc ita est utile , ut ne plane illudamur ab accusatoribus . Innocens est quispiam : veruntamen , quanquam abest a culpa , suspicione tamen non caret . tametsi miserum est , tamen ei , qui hunc accuset , possim aliquo modo ignoscere . Cum enim aliquid habeat , quod possit criminose ac suspiciose dicere , aperte ludificari & calumniari sciens non videatur . Quare facile omnes patimur , esse quamplurimos accusatores , quod innocens si accusatus sit , absolvi potest : nocens , nisi accusatus fuerit , condemnari non potest . Utilius est autem absolvi innocentem , quam nocentem causam non dicere . Anseribus cibaria publice locantur , & canes aluntur in Capitolio , ut significant , si fures venerint . At fures internoscere non possunt . Significant tamen , si qui noctu in Capitolium venerint : & , quia id est suspiciosum , tametsi bestię sunt , tamen in eam partem potius peccant , quæ est cautior . Quod si luce quoque canes latent , cum deos salutatum aliqui venerint : opinor , iis crura suffringantur , quod acres sint etiam tum , cum suspicio nulla sit . Simillima est accusatorum ratio . Alii vestrum anseres sunt , qui tantummodo clamant , nocere non possunt : alii canes , qui & latrare & mordere possunt . Cibaria vobis præberi videmus : vos autem maxime debetis in eos impetum facere , qui merentur . Hoc paulo gratissimum est . Deinde , si voletis , etiam tum , cum verisimile erit aliquem commisisse , in suspicione latratote . Id quoque concedi potest . Sin autem sic ageris , ut arguas aliquem patrem occidisse , neque dicere possitis , aut quare , aut quomodo ; ac tantummodo sine suspicione latratotis ,

⁴⁷ Remmiam] Vide Indiculum Legum , in limine Tomi hujus .

tis; crura quidem vobis nemo suffringet: sed si ego hos bene novi, literam illam⁴⁸, cui vos usque eo inimici estis, ut etiam eas omnes⁴⁹ oderitis, ita vehementer ad caput affigent, ut postea neminem alium, nisi fortunas vestras, accusare possitis.

XXI. Quid mihi ad defendendum dedisti, bone accusator? quid hisce autem ad suspicandum? Ne exheredaretur, veritus est. Audio. Sed qua de causa vereri debuerit, nemo dicit. Habebat pater in animo. Planum fac. Nihil est: non, quicum deliberarit, quem certiore fecerit, unde istud vobis suspicari in mentem venerit. Cum hoc modo accusas, Eruci, nonne hoc palam dicis? Ego, quid acceperim, scio: quid dicam, nescio. Unum illud spectavi, quod Chryfogonus aiebat, neminem isti patronum, futurum: de bonorum emptione, deque ea societate neminem esse, qui verbum facere hoc tempore auderet. Hæc te opinio falsa in istam fraudem impulit. Non mehercule verbum fecisses, si tibi quemquam respicere putasses.

Operæ pretium erat, si animadvertistis, Iudices, negligentiam ejus in accusando considerare. Credo, cum vidisset, qui homines in hisce sublellis sederent, quæsisse, num ille aut ille defensurus esset: de me ne suspicatum quidem, quod antea causam publicam nullam dixerim. Posteaquam invenit neminem eorum, qui possunt, & solent; ita negligens esse coepit, ut cum in mentem veniret ei, resideret: deinde spatia retur: nonnunquam etiam puerum vocaret, credo cui cœnam imperaret: prorsus ut vestro confessu, & hoc conventu, pro summa solitudine abuteretur.

XXII. Peroravit aliquando: assedit, surrexi ego. Respirare visus est, quod non alius potius diceret. Coepi dicere. Usque eo animadverri, Iudices, cum joculari, atque alias res agere, ante quam Chryfogonum nominavi: quem simul atque attigi,

⁴⁸ Literam illam] Scilicet K, quæ calumniatorum frontibus inurebatur ignominie causa. Plinius in Paneg. cap. 35. & ibi Lipsius adnot. 296. Erat autem K, quia per hanc literam scribebatur *Kolumnia* a veteri-

bus.

⁴⁹ Ut etiam eos omnes] Notat accusatores, qui fere illiterati erant. Ludit autem in ambiguo.

gi, statim homo se erexit. Mirari visus est. Intellexi, quid eum pupugisset. Iterum ac tertio nominavi. Postea homines cursare ultro, & citro non destiterunt, credo, qui Chryfogono nuntiarent, esse aliquem in civitate, qui contra voluntatem ejus dicere auderet: aliter causam agi, atque ille existimaret: aperiri bonorum emptorem: vexari pessime societatem: gratiam, potentiamque ejus negligi: iudices diligenter attendere: populo rem indignam videri. Quæ quoniam te fefellerunt, Eruci, quoniamque vides versa esse omnia; causam pro Sex. Roscio, si non commode, at libere dici; quem dedi putabas, defendi intelligis; quos tradituros sperabas, vides judicare: restituere nobis aliquando veterem tuam illam calliditatem atque prudentiam: confitere huc æ spe venisse; quod putares hic latrocinium, non iudicium futurum.

De parricidio causa dicitur: ratio ab accusatore reddita non est, quam ob causam filius patrem occiderit. Quod in minimis noxis, & in his levioribus peccatis, quæ magis crebra, & jam prope quotidiana sunt, maxime & primum queritur; quæ causa malefici fuerit; id Erucius in parricidio queri non putat oportere. In quo scelere, Iudices, etiam cum multa causæ convenisse unum in locum, atque inter se congruere videntur: tamen non temere creditur, neque levi conjectura res penditur, neque testis incertus auditur, neque accusatoris ingenio res judicatur. Cum multa antea commissæ maleficiæ, tum vita hominis perditissima, tum singularis audacia ostendatur necesse est: neque audacia solum, sed summus furor atque amentia. Hæc cum sint omnia, tamen extent oportet expressa sceleris vestigia, ubi, qua ratione, per quos, quo tempore maleficium sit admissum. Quæ nisi multa & manifesta sunt, profecto res tam scelestæ, tam atrox, tam nefaria credi non potest. Magna est enim vis humanitatis: multum valet communitio sanguinis: reclamitat istiusmodi suspicionibus ipsa natura: portentum atque monstrum certissimum est, esse aliquem humana specie & figura, qui tantum immanitate bestias vicerit, ut, propter quos hanc suavissimam lucem aspexerit, eos indignissime luce privarit: cum etiam se-

ras inter sese partus, atque educatio, & natura ipsa conciliet.

Non ita multis ante annis ajunt, T. Cloelium quendam Tarracinensem, hominem non obscurum, cum coenatus cubitum in idem conclave cum duobus adolescentibus filiis isset, inventum esse mane jugulatum, cum neque servus quisquam reperiretur, neque liber, ad quem ea suspicio pertineret: id etatis autem duo filii propter cubantes ne sensitse quidem se dicerent: nomina filiorum de parricidio delata sunt. Quid postea? Erat sane suspiciosum. Neutrum sensitse? Ausum autem esse quemquam se in id conclave committere, eo potissimum tempore, cum ibidem essent duo adolescentes filii, qui & sentire & defendere facile possent? Erat porro nemo, in quem ea suspicio conveniret. Tamen cum planum iudicibus esset factum, aperto ostio dormientes eos repertos esse; iudicio absoluti adolescentes, & suspicione omni liberati sunt. Nemo enim putabat, quemquam esse, qui, cum omnia divina atque humana jura scelere nefario polluisset, somnum statim capere potuisset: propterea quod qui tantum facinus commiserunt, non modo sine cura quiescere, sed ne spirare quidem sine metu possunt.

XXIV. Videtisne, quos nobis poeta⁵⁰ tradiderunt, patris ulciscendi causa, supplicium de matre sumpsisse, cum praesertim deorum immortalium iussis atque oraculis id fecisse dicantur, tamen ut eos agitent furiae, neque consistere usquam pantantur, quod ne pii quidem sine scelere esse potuerunt? Sic se res haber, iudices. Magnam vim, magnam necessitatem, magnam possidet religionem paternam, maternusque sanguis: ex quo si qua macula concepta est, non modo elui non potest, verum usque eo permanat ad animum, ut summus furor atque amentia consequatur. Nolite enim putare, quemadmodum in fabulis saepe numero videtis, eos, qui aliquid impie scelerateque commiserint, agitari & perterrereri Furiarum tædis ardentibus. Sua quemque fraus & suus terror maxime vexat: suum quemque scelus agitat, amentiaque afficit: suae male cogita-

⁵⁰ Quos nobis poeta] Orestem, & Alcmæonem; de quibus vide Mythologos.

gitationes, conscientiaque animi⁵¹ terrent. Hæ sunt impiis assidua domesticæque Furiae; quæ dies noctesque parentum poenas a consecratis filiiis repetant.

Hæc magnitudo maleficii facit, ut, nisi pene manifestum parricidium proferatur, credibile non sit: nisi turpis adolescentia, nisi omnibus flagitiis vita inquinata, nisi sumptus effusi cum probro atque dedecore, nisi prorupta audacia, nisi tanta temeritas, ut non procul abhorreat ab insania. Accedat huc oportet odium parentis, animadversionis paternæ metus, amici improbi, servi conscii, tempus idoneum, locus opportune captus ad eam rem: pene dicam, resperlas manus sanguine paterno iudices videant oportet, si tantum facinus, tam immane, tam acerbum, credituri sint. Quare hoc, quo minus est credibile, nisi ostenditur: eo magis est, si convincitur, vindicandum.

XXV. Itaque cum multis ex rebus intelligi potest, majores nostros non modo armis plus, quam ceteras nationes, verum etiam consilio, sapientiaque potuisse: tum ex hac re vel maxime, quod in impios singulare supplicium invenerunt. Qua in re quantum prudentia præstiterint iis, qui apud ceteros sapientissimi fuisse dicuntur, considerate. Prudentissima civitas Atheniensium, dum ea rerum potita est, fuisse traditur. Ejus porro civitatis sapientissimum Solonem dicunt fuisse, eum, qui leges, quibus hodie quoque utuntur, scripserit. Is cum interrogaretur, cur nullum supplicium constituisset in eum, qui parentem necasset, respondit, se id neminem facturum putasse. Sapienter fecisse dicitur, tum de eo nihil sanxerit, quod antea commissum non erat, ne non tam prohibere, quam admonere videretur. Quanto majores nostri sapientius? Qui cum intelligerent, nihil esse tam sanctum, quod non aliquando violaret audacia, supplicium in parricidas singulare excogitaverunt: ut, quos natura ipsa retinere in officio non potuisset, ii magnitudine poenæ, maleficio summoventur. In sui voluerunt in culeum vivos, atque ita in flumen dejici.

H 2

XXVI.

⁵¹ Conscientie animi] Casus pluralis animi non semel invenitur. ⁵² Sic nobis, propter animadversione dignus, quamvis apud Ciceronem

XXVI. O singularem sapientiam, Iudices! nonne videntur hunc hominem ex rerum natura sustulisse & eripuisse, cui repente cælum, solem, aquam, terramque ademerunt, ut, qui eum necasset, unde ipse natus esset, careret iis rebus omnibus, ex quibus omnia nata esse dicuntur? Noluerunt feris corpus objicere, ne bestiis quoque, quæ tantum scelus attigissent, immanioribus uteremur: non sic nudos in flumen dejicere, ne, cum delati essent in mare, ipsum polluerent, quo cætera, quæ violata sunt, expiari putantur. Denique nihil tam vile, neque tam vulgare est, cuius partem ullam eis reliquerint. Etenim quid tam est commune⁵², quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis? Ita vivunt, dum possunt, ut ducere animam de cælo non queant: ita moriuntur, ut eorum ossa terra non tangat: ita jaclantur fluctibus, ut nunquam abluantur⁵³: ita postremo ejiciuntur, ut ne ad faxa quidem mortui conquiescant.

Tanti maleficii crimen, cui maleficio tam insigne supplicium est constitutum, probare te, Eruci, censeres posse talibus viris, si ne causam quidem maleficii protuleris? Si hunc apud bonorum emptores ipsos accusares, eique iudicio Chrylogonus præfesset; tamen diligentius paratiusque venisses. Utrum, quid agatur, non vides? an, apud quos agatur? Agitur de parricidio: quod sine multis causis suscipi non potest. Apud homines autem prudentissimos agitur: qui intelligunt, neminem ne minimum quidem maleficio sine causa admittere.

XXVII. Esto: causam proferre non potes. Tametsi statim vicisse debeo, tamen de meo jure decedam: & tibi, quod in alia causa non concederem, in hac concedam, frerus hujus innocentia. Non quæro abs te, quare patrem Sex. Roscius occiderit: quæro, quomodo occiderit. Ita quæro abs te, C. Eruci, quomodo: & sic tecum agam, ut in eo loco vel res-

⁵² Etenim quid est tam commune] Locum hunc attente lege; qui, ut ipse in Oratore cap. 30. testatur, magnis clamoribus a populo Romano exceptus est, tanquam indigniter elegans. Idem ipse tamen, ut in adolescentæte, non ut in viro, laudandum putat.

⁵³ Abluantur] Quod unum Grævio probatur. Ego cum Hotomano retineo alluatur. Non enim mirum est, ut putat Grævius, parricidas in mare delatos, marinis aquis non purgari, sed marinis aquis non alui.

pondendi, vel interpellandi tibi potestatem faciam, vel etiam, si quid voles, interrogandi.

Quomodo occidit? ipse percussit, an aliis occidendum dedit? Si ipsum arguis, Romæ non fuit. Si per alios fecisse dicis; quæro, servosne, an liberos? quos homines? indideme Ameria, an hosce ex urbe sicarios? Si Ameria: qui sunt hi? cur non nominantur? Si Roma: unde eos noverat Roscius, qui Romam multis annis non venit, neque unquam plus triduo fuit? ubi eos convenit? qui-cum locutus est? quomodo persuasit? Pretium dedit? cui dedit? per quem dedit? unde, aut quantum dedit? Nonne his vestigiis ad caput maleficii perveniri solet? Et simul tibi in mentem veniat, facito, quem admodum vitam hujusce depinxeris: hunc hominem ferum atque agrestem fuisse: nunquam cum homine quodam collocatum esse, nunquam in oppido constituisse.

Qua in re prætereo illud, quod mihi maximo argumento ad hujus innocentiam poterat esse, in rusticis moribus, in victu arido, in hac horrida incultaque vita, istiusmodi maleficia gigni non solere. Ut non omnem frugem, neque arborem in omni agro reperire possis: sic non omne facinus in omni vita nascitur. In urbe luxuries creatur: ex luxuria existat avaritia necesse est: ex avaritia erumpat audacia: inde omnia scelera ac maleficia gignuntur. Vita autem hæc rustica, quam tu agrestem vocas, parsimonie, diligentie, justitie magistra est. Verum hæc missa facio.

XXVIII. Illud quæro; is homo, qui, ut tute dicis, nunquam inter homines fuerit, per quos homines hoc tantum facinus, tam occultum, absens præsertim, conficere poterit. Multa sunt falsa, Iudices, quæ tamen argui suspiciose possunt. In his rebus si suspicio reperta erit, culpam inesse concedam. Romæ Sex. Roscius occiditur, cum in agro Amerino esset filius. Literas, credo, misit alicui sicario, qui Romæ noverat neminem. Accessit aliquem: at quando? Nuntium misit: quem? aut ad quem? Pretio, gratia, spe, promissis induxit aliquem? Nihil horum ne conungi quidem potest: & tamen causa de parricidio dicitur.

Reli-

Reliquum est, ut per servos id admiserit. O dii immortales! rem miseram & calamitosam. Quod in tali crimine innocenti saluti solet esse, ut servos in quaestionem polliceatur, id Sex. Roscio facere non licet. Vos, qui hunc accusatis, omnes ejus servos habetis. Unus puer, victus quotidiani administrator, ex tanta familia Sex. Roscio relictus non est. Te nunc appello, P. Scipio, te, Metelle: vobis advocatis, vobis agentibus, aliquoties duos servos paternos in quaestionem ab adversariis Sex. Roscius postulavit. Meministine te, T. Rosci, recusare? Quid? ii servi ubi sunt? Chryso gonum, Judices, festinantur: apud eum sunt in honore, & in pretio: etiam nunc, ut ex his quaeratur, ego postulo: hic orat, atque obsecrat. Quid facitis? cur recusatis?

Dubitate etiam nunc, Judices, si potestis, a quo sit Sex. Roscius occisus: ab eone, qui propter illius mortem in egestate & infidiis versatur; cui ne quaerendi quidem de morte patris potestas permittitur: an ab iis, qui quaestionem fugitant, bona possident, in caede atque ex caede vivunt? Omnia, Judices, in hac causa sunt misera, atque indigna: tamen hoc nihil neque acerbius, neque iniquius proferri potest: mortis paternae de servis paternis quaestionem habere filio non licet: ne tamdiu quidem dominus erit in suos, dum ex iis de patris morte quaeratur. Veniam, neque ita multo post, ad hunc locum. Nam hoc totum ad Roscios pertinet: de quorum audacia tum me dicturum pollicitus sum, cum Erucii crimina diluissem.

XXIX. Nunc, Eruci, ad te venio. Conveniat mihi tecum necesse est, si ad hunc maleficium istud pertinet, aut ipsum sua manu fecisse, id quod negas: aut per aliquos liberos, aut servos. Liberosne? quos neque ut convenire potuerit, neque qua ratione inducere, neque ubi, neque per quos, neque qua spe, aut quo pretio, potes ostendere. Ego contra ostendo, non modo nihil eorum fecisse Sex. Roscium, sed ne potuisse quidem facere: quod neque Romae multis annis fuerit, neque de praediis unquam temere discesserit. Restare tibi videbatur servorum nomen, quo, quasi in portum, rejectus a caeteris suspi-

cio-

cionibus, confugere posses: ubi scopulum offendis ejusmodi, ut non modo ab hoc crimine resilire videas, verum omnem suspicionem in vosmetipsos recidere intelligas.

Quid est ergo, quo tandem accusator, inopia argumentorum, confugerit? Ejusmodi tempus erat, inquit, ut homines vulgo impune occiderentur: quare tu hoc, propter multitudinem ficariorum, nullo negotio facere potuisti. Interim mihi videris; Eruci, una mercede duas res assequi velle: nos iudicio perfundere⁵⁴: accusare autem eos ipsos, a quibus mercedem accepisti. Quid ais? vulgo occidebantur? per quos? & a quibus? Nonne cogitas, te a sectoribus huc adductum esse? Quid postea? Nescimus, per ista tempora, eosdem fere sectores fuisse collorum & bonorum⁵⁵? Ii denique, qui tum armati dies noctesque concursabant, qui Romae erant assidui, qui omni tempore in praeda & sanguine versabantur, Sex. Roscio temporis illius acerbiter iniquitatemque objicent? & illam ficariorum multitudinem, in qua ipsi duces, ac principes erant, huic crimini putabunt fore, qui non modo Romae non fuit, sed omnino, quid Romae ageretur, nesciret, propterea quod ruri assiduus, quemadmodum tute confiteris, fuit?

Vereor, ne aut molestus sim vobis, Judices, aut ne ingeniis vestris videar diffidere, si de tam perspicuis rebus diutius disseram Erucii criminatio tota, ut arbitror, dissoluta est: nisi forte expectatis, ut illa diluam, qua de peculatu, ac de ejusmodi rebus commentitiis, inaudita nobis ante hoc tempus ac nova, objecit. Quae mihi iste visus est ex alia oratione declamare, quam in alium reum commentaretur: ita neque ad crimen parricidii, neque ad eum, qui causam dicit, pertinebant. De quibus quoniam verbo arguit, verbo satis est negare. Si quid est, quod ad testes reservert: ibi nos quoque, ut in ipsa causa, paratiores reperiet, quam putabat.

XXX. Venio nunc eo, quo me non cupiditas ducit, sed fides.

⁵⁴ Nos iudicio perfundere] Speciem quandam iudicii nobis ostendere, re vera autem accusare, &c. Est enim hoc in loco perfundere, quasi leviter aspergere.

⁵⁵ Sectores collorum & honorum] Quia, ut ait Manutius, quos occidebant, eorum bona

tamquam proscriptorum emebant. Ideo autem colla secabantur, ut capita in rostra deferrentur. Laedit orator in ambigua huius vocis significatione: nam *sector a fecer*, quod verbum usurpari olim consuevit pro *sequor*, teste Servio in *En. X. 107.*